

Kláster Vyšší Brod

Partneři projektu: Cistercian landscape of Vyšší Brod (Czech Republic) — Změněno: 4.7.2020 — ID: 181

Obec / město:	Vyšší Brod
Cistercian Landscape:	Vyšší Brod
Stav:	existující
Funkční oblast:	osídlení
Typ prvku:	historicky významné místo (klášterní založení)
Převažující časová vrstva (obecně):	středověk
Převažující časová vrstva (přesně):	vrcholný středověk
Ochrana:	kulturní památka
Využití:	využíváno

Formální popis:	Areál cisterciáckého kláštera Vyšší Brod.
-----------------	---

Části klášterního areálu:

- 1. Klášterní kostel s přilehlým gotickým konventem
- 2. Rájský dvůr uprostřed kláštera
- 3. Středověké opatství - dnes vrátnice
- 4. Pohřební kaple sv. Anny s klášterním hřbitovem
- 5. Barokní opatství - dnes Poštovní muzeum (vlevo) a Turistické centrum pro návštěvníky kláštera (vpravo)
- 6. Barokní konvent - veřejnosti nepřístupno
- 7. Sádka - veřejnosti nepřístupno
- 8. Obytné domy a dílny
- 9. Mlýn a chlévy - dnes nefunkční
- 10. Pivovar - dnes nefunkční
- 11. Penzion a stáje
- 12. Zeleninová zahrada
- 13. Soudní budova - dnes nefunkční

Kulturně historická analýza:	Cisterciácký klášter založený v rámci fundace Voka z Rožmberka v polovině 13. století na soutoku Vltavy a potoka Menší Vltavice.
------------------------------	--

Kláster byl založen řádem cisterciáků, který původně pochází z Francie z místa Citeaux, latinsky Cistercium. Zdejší mniši se řídili všemi původními pravidly tak, jak je sepsal sv. Benedikt z Nursie. Základním požadavkem mnichů byl ideál kolektivní chudoby a ekonomické samostatnosti v odloučení od světa, odřeknutí se přepychu a pohodlí a věrnost heslu „Ora et labora“ – „Modli se a pracuj“.

K vlastnímu zakládacímu aktu kláštera Vyšší Brod došlo 1. června 1259 za účasti pražského biskupa Jana III. Jako fundátor je jmenován Vok a připojení jsou též jeho příbuzní Vitek a Budivoj z Krumlova. Klášter byl založen z důvodu kolonizace zdejší oblasti. Představoval přirozenou spojnici mezi českým a hornorakouským územím, kde zakládající rod Vítkovců (Rožmberků) vlastnil četné državy. Jako místo pro klášter zvolil Vok pozemek v blízkosti tržní osady Vyšší Brod na obchodní cestě mezi Čechami a hornorakouským centrem Lincem. Obvénění kláštera zakladateli sestávalo ze značně rozptýlených vsí v jižních

Čechách, Rakousku a dokonce až ve Slezsku, a dále z výnosů z několika kostelů. Značný díl tohoto majetkového zajištění však představoval tzv. klášterní les ležící na jih a jihozápad podél hranice s Rakouskem.

První mniši přišli z Wilheringu do nové fundace patrně v průběhu r. 1259. Již před jejich příchodem začaly práce na výstavbě kláštera. Nejprve byl v lese vymýcen prostor budoucího kláštera a pak následovala stavba nejnútnejších budov kláštera ze dřeva, které umožnily základní podmínky pro řeholní život.

Život ve stínu Rožmberků utvářel po celý středověk vývoj vyšebrodského kláštera a silně ovlivňoval jeho osudy. Zakladatelský rod představoval pro klášter po staletí oporu, díky níž se vyšebrodským mnichům podařilo projít i obtížnými údobími bez větších problémů. Na druhou stranu Rožmberkové po celou dobu společné existence využívali svých zakladatelských práv a zasahovali jak do života komunity, tak i do hospodářství kláštera.

V 1. pol. 14. stol. bylo dostavěno jádro kláštera, především klášterní kostel (po r. 1310), který v době dokončení patřil k největším v naší zemi. V této době také vznikl cyklus Mistra vyšebrodského oltáře, který dnes patří k nej přednějšími památkám české gotické deskové malby. Mezi nejvýznamnější kulturní počiny ve vyšebrodském klášteře patří monumentální iluminovaná pětidílná bible (14./15. stol.), „Prelátský misál“ (14. stol.), deskový milostný obraz „Vyšebrodské madony“ (14./15. stol.). Na začátku 15. století byl vytvořen „Vyšebrodský kancionál“ (15. stol.).

Ani vyšebrodské opatství nebylo zcela uchráněno husitských válek, přestože leželo uprostřed území nejsilnějšího protivníka husitů – Oldřicha II. z Rožmberka. Mezi lety 1422-1424 byl vyšebrodský klášter částečně vypálen husity.

Ve druhé polovině 16. století se klášter musel vyrovnávat s trvalým růstem protestantismu u svých poddaných i farářů na svém území, na druhé straně se strmě rostoucími finančními požadavky posledních Rožmberků. Ve zdejší řádě byla obecně opuštěna tělesná práce jako plýtvání silami a řeholní život se zaměřil buď na studium či duchovní správu, nebo naopak na vypjatou askezi.

Vzhledem k nedostatku prostředků a také jistému konzervatismu nebyla ve Vyšším Brodě podniknuta přestavba jádra kláštera v barokním stylu, jak to bylo tehdy běžné. Kvůli napjatým poměrům v zemi před třicetiletou válkou bylo tehdy v klášteře 14 mnichů, jeden novic a 3 konvrši, přičemž 6 dalších mnichů působilo právě mimo klášter.

Třicetiletá válka sice přímo nedorazila ke zdem kláštera, ale nucené odvody a časté ubytovávání vojenských oddílů v klášteře vedly k hospodářské devastaci jak kláštera samotného, tak i mnoha statků a poddaných. Vysoké zadlužení kláštera nucenými půjčkami na válku a nejistota znemožňovaly zaopatřit vlastní mnichy a spory s mateřským klášteřem si tehdy vynutily pobyt většiny vyšebrodských mnichů v cizích klášteřích, především ve Wilheringu a jinde v Rakousku. Ke konci 17. století se pak překvapivě prudce zvýšil počet mnichů ve Vyšším Brodě na 60, a to si vynutilo r. 1671 výstavbu nových budov s celami.

V 18. století pak pokračoval rozvoj duchovní správy vykonávané mnichy na klášterních farách a také zkrášlování a rozrůstání klášterního areálu. V letech 1753-1755 byla vybudována klášterní knihovna, dále i nová úřednická budova v rokokovém slohu, jež byla později pronajata státu jako okrskový soud.

V době panování Josefa II. (1780-1790) došlo ve střední Evropě k nejrozsáhlejším změnám klášterního života vůbec. Císař zrušil celou řadu kontemplativních klášterů a všechny ostatní církevní instituce postavil pod jednotný režim a přísně centralizovanou státní správu. Kněží museli přijmout duchovní správu ve farnostech nebo u armády nebo vyučování ve škole nebo pečovatelskou službu v nemocnicích a starobincích – jakékoli jiné aktivity byly řeholníkům zapovězeny.

Polovina 19. století znamenala celkovou obnovu církve. Církev se všude po Evropě pomalu odlučovala od propojení s feudalismem a panovníky a začleňovala se do moderních nekonfesních států. Toto období je charakterizováno především dlouholetým působením dvou opatů: Leopolda Wackárze a Bruna Pammera. Během let se opat Leopoldovi postupně podařilo zrestaurovat klášterní kostel v neogotickém stylu, vybudovat velkou kostelní věž se zvony, zrenovovat kapli sv. Anny na klášterním hřbitově a v r. 1888 zbudovat poutní místo „Maria Rast (Odpočinutí Panny Marie)“. Finanční prostředky se opat dařilo zajišťovat podnikáním kláštera nejen v polním a lesním hospodářství. Klášter také mohl, díky nově zbudovanému kanálu mezi Vltavou a Dunajem, poprvé v dějinách splavovat dřevo přímo do velkých měst. Byly mýceny lesy, prováděny meliorace a chován extenzivně dobytek. Klášter také experimentoval v chovu sladkovodních perlorodek a vybudoval vlastní betonárnu a výrobu střešní krytiny. V klášteře nechal opat přesně zinventarizovat všechny sbírky a znalecky posoudit a určit klášterní sbírku obrazů a maleb.

Významným opatem byl i Leopoldův následovník Bruno Pammer, který byl aktivní zejména v klášterním hospodaření, kdy prováděl rozsáhlé modernizace ke zvýšení efektivity. Tak byl převratně modernizován pivovar, kde díky vybavení stačila obsluha pouhých 4 lidí, a dále byla vybudována ke klášteru železnice a kvůli ní také zbudována vodní elektrárna, která umožnila elektrifikovat také klášterní budovy. Navzdory tomuto enormnímu hospodářskému snažení se klášter ocitl v tísnivé finanční situaci, protože přišly nejprve závody ve zbrojení a pak první světová válka. Na ni musel klášter přispívat velkými částkami, tzv. válečnými půjčkami státu, na které se naopak klášter velmi zadlužil u bank.

Po r. 1920 proběhla v Československu I. pozemková reforma, kterou klášter přišel o své nejlepší zemědělské majetky: velkostatky Komařice a panství Vyšší Brod v celkové výměře 2 000 hektarů.

Dne 2. října 1938 obsadila německá armáda tzv. Sudety, což zde znamenalo okresy Kaplice a Český Krumlov. Tato část Sudet byla odtržena církevně od budějovické diecéze a svěřena pod správu diecéze Linec. V období protektorátu došlo k perzekuci vyšebrodských mnichů, tehdejší opat Tecelín byl obviněn a vykázan z oblasti Sudet (kam klášter spadal). Dne 17. dubna 1941 byl poprvé v dějinách zrušen klášter Vyšší Brod. Všichni mniši museli klášter opustit a obsadilo jej Gestapo. Ke konci války byl pak klášter využíván jako nouzové ubytování pro německé uprchlíky a pak jako lazaret Wehrmachtu. Vyšebrodští mniši byli rozptýleni, novicové posláni pryč, 21 mladších mnichů a všichni konvrši posláni na východní frontu a starší otcové hledali útočiště na farách v okolí v duchovní správě.

Po 2. světové válce byl klášter znovu obnoven. Návratu části řeholníků, kteří hovořili německým jazykem, však zabránily šířící se antigermanistické postoje, pronásledování, ústrky a odsun obyvatel německé národnosti. V květnu 1950 došlo opět k násilnému zrušení kláštera, následně pak malá část mnichů řeholní stav opustila a zbývající část sdílela osud ostatních perzekuovaných řeholníků u nás. V lednu 1959 se část mnichů ze zrušeného kláštera přesunula do kláštera Rein ve Štýrsku, kde všichni dožili a

byli pohřbeni.

Po listopadu 1989 byl Vyšebrodskému opatství vrácen do vlastnictví klášterní kostel, konvent a budova nového opatství, soudní a administrativní budova a pozemkové parcely v přilehlých zahradách. Pádu komunistického režimu se dožilo šest vyšebrodských řeholníků. Obnovou vyšebrodského kláštera byl pověřen jakožto mladší z českých vyšebrodských cisterciáků P. Ivo Kvapil. V 90. letech se díky darům podařila rozsáhlá rekonstrukce kláštera. Obtížnějším krokem však je vybudovat novou řeholní komunitu. Po r. 1990 převzal obnovený klášter provozování turistických prohlídek tak, jak to bylo zavedeno v době totality, také přenechal i nadále budovu barokního opatství k užívání Poštovnímu muzeu. Toto se sice přímo nehodí ke smyslu kláštera, ale v dané situaci to pomohlo a pomáhá překlenout citelný nedostatek investičních zdrojů na opravy budov.

Nejstarší části klášterního areálu:

Kapitulní síň

Kapitulní síň, která s konventním kostelem Nanebevzetí Panny Marie patří k hlavním částem klášterního areálu, je prostor, kde se shromažďovala klášterní komunita k důležitým jednáním, předčítání klášterních regulí a rovněž k volbě nového opata. Z funkčního a architektonického hlediska patří k nejcennějším prostorům v klášteře. Kapitulní síň vznikla před r. 1290, neboť popravený Záviš z Falkenštejna, velký mecenáš kláštera, zde byl pohřben v témže roce. Je umístěna ve východním křídle klauzury, kde přiléhá k jižní straně sakristie a navazuje na křížovou chodbu (ambit). Jedná se o čtvercovou místnost sklenutou klenbami na středový pilíř. Klenební konzole jsou zdobeny rostlinnými a zvířecími motivy, ikonografické motivy nalézáme na klenbových svornících a středovém pilíři. Kapitulní síň je osvětlena z východní stěny, kde jsou dvě hrotitá okna a podstatnou část této stěny zaujímá nápadné a působivé rozetové okno (střední kruhové okno) s gotickou kružbou. Před rozetou proti vstupu zasedal opat, po stranách kapitulní síně seděli ostatní členové konventu. V r. 1882 byla všechna tři okna opatřena novými malbami na skle a následující rok byly náhrobní kameny opatů vyjmuty a podlaha byla nově vydlážděna.

Kaple Panny Marie a raně gotický portál

Při pohledu do kaple Panny Marie spatřujeme na novogotickém oltáři kopii známého deskového obrazu Madony vyšebrodské, kterou v roce 1938 vytvořil Bohuslav Slánský. Originál tohoto známého obrazu je vystaven v klášteře v Galerii gotického umění. Bohorodičku uctívali křesťané již před vznikem cisterciáckého řádu, ovšem až pod vlivem cisterciácké spirituality se střídavý zpěv *Salve Regina*/Zdrávas Královno stal pro všechny kláštery povinným zakončením kompletáře, což je závěrečná modlitba dne přednášená mnichy každý večer. O zvláštní mariánské úctě cisterciáků svědčí i to, že Nanebevzetí Panny Marie zasvětili všechny své řádové kostely; ani ve Vyšším Brodě tomu není jinak.

Hned vedle kaple Panny Marie vede z kostela do dnešní sakristie raně gotický portál. Sakristie byla zbudována již při založení kláštera jako prvotní modlitebna vyšebrodských cisterciáků, a je tak vůbec nejstarší stavbou celého opatství. Pozoruhodná je především horní část portálu, odborně zvaná tympanon. Reliéf, lemovaný rostlinnými motivy, znázorňuje kořen vinné révy. Z ní vyrůstají listy a hrozny. Z obláčků vystupuje žehnající Právice Boží. Po stranách reliéfu jsou naznačeny liščí hlavy. Tento námět se vztahuje ke starozákonní Písní písní, v níž čteme následující verše: Lišky nám schyťte, lištičky malé, plenící vinice, vinice naše, když kvetou. Poetický text inspiroval učitele Církve a svatého cisterciáckého opata Bernarda z Clairvaux k sepsání rozsáhlých kázání, jejichž opis přinesli do nově založeného vyšebrodského kláštera už první mniši. V Bernardově interpretaci lištičky symbolizují heretiky, ohrožující kláštery. Lišky jsou v Bernardových očích ale též karikaturou lidské zloby, netrpělivosti i klamně iluze, že by mnich měl kázat jiným. Šelmičky vnímá též jako jinotaj povinností, jež se na člověka zdánlivě neodvratně valí a sužují jej.

Kaple sv. Benedikta

Kaple sv. Benedikta je pozoruhodná náhrobním kamenem hraběte Jana Zrinského, který je zde zabudován v podlaze. Jan Zrinský byl od r. 1597 dědicem panství Rožmberků, ale r. 1612 zemřel bezdětný. Byl synem poslední Rožmberkovny, Evy z Rožmberka, a slavného válečníka proti Turkům, Mikuláše Zrinského.

Kaple sv. Josefa

Původně šlo o kapli sv. Alžběty, která byla postavena Petrem z Rožmberka současně s klášterním špitálem v r. 1347. Kaple stojí přes silnici proti klášterní zahradě. Jednalo se o gotickou trojboce zakončenou kaplí, která byla do dnešní podoby rozšířena r. 1678. V r. 1785 byla zrušena a přeměněna v sýpku. Později v r. 1816 byla opravena a vysvěcena za opata Isidora Deutschmanna (1801-1827).

Uvnitř je oltář sv. Floriana z konce 17. století, oltář Panny Marie z 19. století a několik soch světců z 18. století.

Konvent

Zprvu byli mniši pravděpodobně ubytováni v dřevěné budově, než byla v květnu r. 1261 započata výstavba konventu. Mezi první kamenné stavby kláštera lze pravděpodobně zařadit budovu dnešní sakristie, položenou ve východním křídle konventu mezi kostelem a kapitulní síní. Její stavba měla původně dvě podlaží, takže šlo patrně o patrovní kapli, ale z původního stavu zachovalo jen přízemí této stavby. V počátcích sloužila jako provizorní modlitebna pro mnichy a v patře jako opatská kaple s příruční knihovnou a archivem. Budova konventu byla během staletí přestavována a rozšiřována. Vznikla tak tři křídla konventní

budovy, která se rozkládají kolem rajskeho dvora lemovaného křížovou chodbou. Jižní, západní a část východního křídla konventu jsou přestavěny renesančně, v patře barokně. Ve východním křídle konventu se nachází kapitulní síň, v patře západního křídla konventu potom klášterní muzeum a knihovna. Ke konventu se dosti neorganicky napojily další objekty. Nejdůležitějším z nich je prelatura (opatství) při východní straně areálu. V 2. pol. 17. století byla v jižní části klášterního areálu postavena dvoukřídlá budova nového konventu (seniorátu a noviciátu).

Znak vyšebrodského kláštera

Dvorským císařským dekretem ze 16. června 1832 bylo nařízeno, aby duchovní instituce popsaly své znaky. Opat Valentin Schopper (1828-1857) v r. 1832 popsal klášterní znak takto:

Klášterní znak obsahuje celkem 4 pole. Gotické H (Hohenfurth) představuje Vyšší Brod, pětilistá růže se týká zakladatelského rodu Rožmberků, francouzská lilie ukazuje na původ cisterciáckého řádu z Francie a čtvrté pole je vyhrazeno právě vládnoucímu opatovi. V době popisu toto pole obsahovalo prsten, který měl opat Valentin Schopper ve svém znaku.

Se znakem kláštera se můžeme setkat nejen ve vlastním klášteře, ale např. na průčelí Kravího dvora (r. 1872). Znak se nacházel i na Vyšebrodském domě v Č. Budějovicích, kde byl stržen.

Kulturně
historický
význam:

Stále funkční a řádem využívaný klášter úzce spjatý s dějinami jižních Čech i českého království.

Možnosti
ochrany a
péče:

Areál je zapsán jako národní kulturní památka v ústředním seznamu nemovitých kulturních památek.

Literatura:

Encyklopedie českých klášterů, Vlček, Sommer, Foltýn, Nakladatelství Libri Praha 1997, s. 688
Dějiny kláštera Vyšší Brod, P. Dominik Kaindl, OCist., Gloriet 2008, s. 117, 118
Dějiny cisterciáckého řádu v Čechách II 1142-1420, Kateřina Charvátová, Nakladatelství Karolinum 2014, s. 69
Umělecké památky Čech T/Ž svazek 4., Academia 1982, s. 310, 314

Archivní
prameny:

-

Ústní
tradice:

-

Online
zdroje:

Cisterciácký klášter Vyšší Brod - www.klasteryvyssibrod.cz
Historie regionu Vyšebrodsko - www.encyklopedie.ckrumlov.cz
<https://www.klaster-plasy.cz/cs/o-klasteru/cisterciaci>
<http://www.loucvice-historie.cz/>
http://www.mistopis.eu/mistopiscr/sumava/vysebrodsko/vyssi_brod.htm

© Jiří Gébr

Pohled na klášter Vyšší Brod z jižní strany, 2020

Creative-Commons-Lizenz by-nc-nd-4.0

Kapitulní síň - historické vyobrazení

Creative-Commons-Lizenz by-nc-nd-4.0

Budova starého opatství, 2020

Creative-Commons-Lizenz by-nc-nd-4.0

Klášter Vyšší Brod - historická fotografie

Creative-Commons-Lizenz by-nc-nd-4.0

Urheber- und Nutzungshinweise | Copyright:

Die Rechte an den Texten und Bildern dieses digitalen Angebots liegen bei den jeweiligen Erfassern und dem Projekt Cisterscapes. Für einzelne Medien gelten die dort zusätzlich angegebenen Lizenzbedingungen. Eine kommerzielle Nutzung sowie die Verwertung und Weitergabe an Dritte bedarf der Zustimmung des Erfassers und des Projektpartners Cisterscapes.

The rights on the texts and images of this digital offer belong to the respective authors and the Cisterscapes project. For individual media, additional license conditions that have to be specified corresponding to them apply. A commercial use as well as the utilization and passing on to third parties requires the consent of the author and the project partner Cisterscapes.

Empfohlene Zitierweise | Recommended citation style:

"Klášter Vyšší Brod". In: Cisterscapes, URL: <https://cisterscapes.geoway.de/element/181> (Abgerufen: 13.11.2020)

Gefördert durch das Bayerische Staatsministerium für Ernährung, Landwirtschaft und Forsten und den Europäischen Landwirtschaftsfonds für Entwicklung des ländlichen Raums (ELER) sowie durch die Oberfrankenstiftung. Mit freundlicher Unterstützung des Erzbistums Bamberg und des Bistums Würzburg.

